

zalže a obelstí, udělá lháře a člověka podlého. Ostatně nepostačí jedna taková služba. Budou pak na něm chtít další a další. Anebo bude mlčet a zanedlouho tím na sebe upozorní. Proč náhle nic neříká, nepíše, nepublikuje? Zaútočí na něj. K čemu je vlastně vědec nebo umělec, který sedí tiše v ústraní? Buď je nepřítel, nebo je neschopný. V žádném případě však nemůže očekávat, že se mu bude dostávat dál i těch skromných životních podmínek, které ještě má, aby mohl pracovat. A tak propadá malomyslnosti.

Snad odejde tajnou a nebezpečnou cestou do ciziny, riskuje trest, který jej zničí, nepovede-li se mu to. Anebo není mlád, má rodinu, děti, není osobně statečný, a zůstane; buď se dá na cestu lži, podlosti a klamu, anebo se mu podaří vyváznout na nějaké nenápadné místo, kde v mlčenlivém čekání, doufání a zoufání povede existenci, která se stala zbytečnou. Kolik takových je v SSSR, kolik nových jich přibýlo v zemích okolo?

(publikováno 1951)

ZNÁME CELÉ DÍLO FRANTIŠKA HALASE?

Ludvík Kundera

V pěti letech, která uplynula od smrti Františka Halase, bylo jeho básnické dílo nejednou vášnivě přetřásáno. Je František Halas básník našeho lidu, je to velká osobnost naší literatury, stojí na pokrokovém křídle našeho literárního odkazu?

Takové a podobné otázky nejednou rozvířovaly hladinu našeho literárního života.

Odpověď na otázky o postavení Františka Halase mezi mistry naší kultury bude mnohem snadnější, uvědomíme-li si, že Halas není jen a jen autor básnických sbírek *Sépie*, *Kohout plaší smrt*, *Tvář*, *Staré ženy*, *Dokorán*, *Torzo naděje*, *Naše paní Božena Němcová*, *Ladění*, *V řadě*, básnické prózy *Já se tam vrátím* a překladatel *Mickiewiczze*, *Slowackého* a *Adyho*, ale že je to osobnost, jejíž činnost byla mnohem bohatší a rozvětvenější.

*

Před několika lety bylo vydáním svazku Zapomenutých básní výrazně doplněno dílo Josefa Hory. Podobný svazek dlužíme také Františku Halasovi. Shrnul by básně, na které František Halas při pořádání svých sbírek opravdu zapomněl (tím, že ztratil jejich rukopis i časopis či tisk, v němž byly otištěny – býval někdy sám příjemně překvapen, když někdo takovou báseň objevil), dále básně, které z nejrozličnějších důvodů do žádné ze svých sbírek nezařadil, několik drobnějších prací, které okupační cenzura zabavila, a konečně i některé verše zachované jenom v rukopisech. – Zvláštní oddíl by tu mohly tvořit i zapomenuté drobné překlady.

Rozlehlou a dosud pramálo známou oblast tvoří Halasovy články, studie, eseje, básnické prózy, glosy, vzpomínkové črty, knižní posudky, projevy, předmluvy atd.

Nalezneme jich ve starých časopisech a katalogích i v básnickové pozůstalosti až napodiv mnoho a z velké části v definitivní formě.

Za jedinou Halasovu básnickou prózu bývá obvykle považována knížka Já se tam vrátím. Podobné intenzity dosahují však i jiné básnické prózy, např. doprovod ke knize fotografií Tvář Československa, úvod ke knize Lenin v obrazech, úvod ke knize Poslední dopisy či v pozůstalosti nalezené prózy Mrtvé tváře (o posmrtných maskách) a Nezapomenem! (vzpomínka na zájezd do Španělska) ...

Ideový i slohový celek tvoří Halasovy stati o českých básnících. Jsou mezi nimi hotové klenoty české esejistiky, v nichž Halas neotřelým slovem shrnuje celé dílo významných postav naší literatury. Takového rázu jsou stati o Vrchlickém, Fráňovi Šrámkovi, S. K. Neumannovi, Tomanovi atd. atd. Podnětné jsou i jeho glosy (např. o Máchovi) či vzpomínky (např. na Michala Káču).

Neméně pozoruhodné jsou Halasovy stati o výtvarných umělcích, zvláště o Alšovi, Mánesovi, Jiránkovi, Antonínu Procházce, o sochaři Lidickém atd. Čtyři politicky bojovné projevy o F. Bidlovi pak přímo volají po tom, aby tvořily slovní doprovod ke slovníku Bidlových karikatur, který dlužíme tomuto svéráznému karikaturistovi.

I četné Halasovy politické a kulturně-politické projevy si zaslouží knižního shrnutí. Začínají články v brněnské Rovnosti 1921-22 z let jeho komsomolské činnosti, pokračují jeho projevy po návratu z cesty do bojujícího Španělska (z nichž zvláště významný je projev a pak úvodník Lidové kultury nazvaný Budujeme arzenály kulturní energie) a uzavírá je projev Kultura lidu!, přednesený 28. března 1946 v poslanecké sněmovně.

Na světlo by konečně měly být vyneseny i jiné Halasovy články a projevy, jimiž zasahoval do nejrůznějších oblastí naší kultury: o lidové poezii,

o tanci, o knihovnictví, interviewy, rozhlasové přednášky a odpovědi na ankety, které pojímal vždy velmi vážně (zachoval nám tak cenná svědectví o svém názorovém růstu).

Teprve knižní vydání těchto Halasových prací utvoří s jeho „oficiálními“ sbírkami jeho *celé dílo* a vybuduje předpoklady k podrobnějšímu zkoumání Halasovy osobnosti a jejího významu pro naši literaturu, pro náš kulturní život. Takové zkoumání přinese četná nová fakta a dokumenty, důležité nejen pro vývoj Františka Halase, ale i pro poznání cesty české literatury za posledních pětatřicet let.

Vyjde např. najevo, že František Halas v době, kdy psal svou prvotinu, téměř zcela infikovanou módním poetismem, redigoval s Bedřichem Václavkem Šlehy, bojovný časopis pro politickou satiru, vydávaný krajským výborem KSČ v Brně.

Vyjde najevo, že se Halas v letech hospodářské krize 1929-1934 zdaleka nestáhl do ulity poezie, stranou všeho dění, nýbrž že odevzdal státní cenu za sbírku *Tvář stávkujícím dělníkům* a že bojovně vystupoval projevem, články i básněmi proti nastupujícímu fašismu.

Vyjde najevo, jak velký význam měl pro něho kratičkový zájezd do Španělska na podzim 1936. Mluvil po návratu na desítkách politických schůzí a veřejných manifestací (např. v pražské Lucerně), byl předním bojovníkem za heslo, že u Madridu se bojuje i za Prahu, a šel sám příkladem v čele, když věnoval na sbírku zbraní pro Španělsko cenu *Melantricha*, kterou obdržel za sbírku *Dokořán*.

Dnes se právem vyzvedává i veřejná činnost spisovatelů. V tomto směru je Halas přímo průkopníkem. Kdybychom sečetli všechny jeho projevy, přednášky a besedy, které uspořádal za první republiky, za okupace i po roce 1945, došli bychom k netušené veliké cifře.

Vděčně a nadmíru poučné by bylo ukázat třeba jen montáží zachovaných dokumentů Halasův vztah k některým velkým postavám naší literatury: k Bedřichu Václavkovi, Jiřímu Mahenovi, F. X. Šaldovi, Josefu Horovi a zvláště S. K. Neumannovi. Jen Halasových dokumentů o S. K. Neumannovi je veliký počet: básně věnované Neumannovi, básně psané k jeho šedesátinám, sedmdesátinám i k jeho úmrtí, otevřené dopisy, *Staré ženy* i báseň *Nic víc*, na něž Neumann polemicky reagoval, zapomenutá báseň *Dělnice*, vzniklá v téže době jako *Staré ženy* a tvořící jejich protipól, konečně Halasův projev nad Neumannovou rakví... Ze všeho tohoto materiálu by vyplynulo, že Neumann byl pro Halase „přísný a milovaný SKN“.

Ve světle tohoto nového materiálu ukáže se bezpochyby v jiných proporcích i Halasovo básnické dílo, které podle Václavkových slov z roku 1936 „vyslovilo u nás dosud nejnaléhavěji celý vnitřní svár básníka

na dnešním rozhraní dob“. Ukáže se, že publicistická a organizační práce Halasova byla často vyvážením jeho činnosti básnické a že ji v mnohém nově osvětluje.

Ve světle tohoto materiálu zřetelněji vyniká, jak byl František Halas vůči sobě vždy až krutě sebekritický, jak se vždy znovu urputně rozdíral. Všimněme si třeba kompozice jeho sbírek, položme si otázku, proč právě na konec Tváře a Hořce položil básně Je čas a Rozcestí. Všimněme si toho, že svou přednášku o poezii, svou poetiku, vlastně až do smrti vždy znovu přepracovával a stále s ní nebyl spokojen. Otiskl z ní proto jen malé úryvky.

Všimněme si i Halasových omylů. Až do smrti se rval s omylem svých mladých let, kdy v roce 1925 posílal Václavkovi z Paříže sáhodlouhé dopisy o proletářské poezii, v nichž psal, že nemůže jen dělat poetismus, že musí chtít nechtít psát i bojovou politickou poezii. Vždy znovu odděloval poezii „čistou“ od „politické“. Pořád je nemohl smířit, ale nedalo mu to, aby se vždy znovu nepokoušel o politickou poezii. Právě jeho nejkrásnější básně jsou svědectvím toho, že tento rozpor v básnické praxi překonal, i když si to v teorii neuvědomoval.

I jiné Halasovy omyly (např. jeho účast na protiwoolkerovských článcích v letech 1925 a 1934) objevují se nám pak v jiném světle. Už pouhé chronologické řadění faktů (uveřejnění básní, článků, podpis pod různými „manifesty“) ukazuje, že Halasovy politické a kulturně politické omyly byly vždy jen dočasným zakolísáním, že to byly omyly, jimž někdy podléhali i největší naši tvůrci, že to byly – jak napsal Vilém Závada – „omyly skutečných básníků, kteří hledají vlastní uměleckou cestu“.

*

Po pěti letech od smrti Františka Halase jsou dveře k všestrannému prozkoumání a zhodnocení jeho díla dosud – dokořán. K takovému zkoumání a hodnocení nás zavazuje živý čtenářský zájem o jeho dílo, jak se projevil při novém vydání Torza naděje a Naší paní Boženy Němcové, a také slova soudruha Klementa Gottwalda, který před pěti lety napsal vdově po Františku Halasovi:

„ ... Náš národ, náš pracující lid ztratil v něm předčasně jednoho ze svých velkých synů, básníka, který s největší opravdovostí a horoucností prožíval a vyslovoval jeho osud, jeho utrpení, jeho boj a posléze jeho radostné budování nového svobodného života. Věčná bude památka Františka Halase, umělce, který pevně stál a tvořil »v řadě« bojovníků za svobodu a štěstí svého národa i všeho lidstva.“

(1954)